

Grammatica van het Bijbels Hebreeuws

Voor Reijer en Joshi

Omslagillustratie

Tapijtpagina uit de Codex Leningradensis. Zie ook pag. 18.

Grammatica van het Bijbels Hebreeuws

A.E.M.A. Vrolijk

Buijten & Schipperheijn *Motief* – Amsterdam

ISBN 978-94-6369-342-4

Eerste druk: 2020

Tweede, herziene druk: 2022

Derde, herziene druk: 2026

© 2026 A.E.M.A. Vrolijk

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier.

De uitgever heeft zijn best gedaan uitsluitend rechtenvrije foto's te gebruiken. Mocht u toch menen enige rechten te kunnen doen gelden, meldt u dit dan bij de uitgever (rechten@buijten.nl).

Woord vooraf

Bij het afronden van deze grammatica past een woord van dank aan collega's, studenten, cursisten die hieraan hebben bijgedragen met opmerkingen, adviezen en correcties ter verbetering.

Vooraf ook veel dank aan Joshi voor zijn suggesties en steun als zoon. Mijn bijzondere dank gaat uit naar mijn man Reijer voor zijn geduld en bemoediging tijdens mijn schrijfwerk, en voor de opmaak van beide boeken. Zijn steun en grote deskundigheid zijn onmisbaar gebleken!

Bij de derde druk

Deze derde druk verschilt wezenlijk niet van de eerste en tweede druk. Wel zijn er (kleine) verbeteringen aangebracht, zoals korte aanvullingen, (verwijzingen, opmerkingen) en correcties (van letters en klinkertekens). Wederom dank ik mijn man Reijer voor zijn steun en hulp bij de opmaak van beide boeken en het gereed maken van deze derde uitgave. Ook bij deze herdruk waren zijn praktische hulp en technische deskundigheid zeer waardevol.

Inhoud

Inleidende opmerkingen.....	15
Korte inleiding.....	19
Deel I - SCHRIFT- EN KLANKLEER	21
1. Het alfabet	23
1.1 Medeklinkerschrift	23
1.2 Kwadraatschrift	23
1.3 Naam, teken, transcriptie en uitspraak.....	23
1.4 Samenvallen van klank en uitspraak van letters.....	25
1.5 Slotletters	25
1.6 Schrijfrichting van de letters.....	26
1.7 Niet met elkaar te verwarren letters.....	26
1.8 Keelletters	27
1.9 Lipletters	27
1.10 Scherpe (of emphatische) klanken.....	27
2. De klinkertekens	28
2.1 Tiberiënsisch vocalisatiesysteem.....	28
2.2 De zeven basisklinkertekens.....	28
2.3 Lange en korte klinkers.....	29
2.4 Patach furtivum of genuva	31
2.5 Qamets chatoef	32
2.6 Overige klinkertekens.....	32
3. Klemtoon en lettergreep	33
4. Leesmoeders	35
4.1 Welke letters dienden als leesmoeder	35
4.2 Leesmoeders en klinkertekens.....	35
4.3 Onderscheid tussen letters als leesmoeder en medeklinker	38
4.4 Plene en defectief schrift.....	40
5. De shewa	41
5.1 Hoorbare en stomme shewa.....	41
5.2 Regels voor de uitspraak van de shewa.....	41
5.3 Chatef vocalen	43
6. Versterking van letters.....	45
7. Letters met tweevoudige uitspraak: de begadkefat-letters	47
7.1 Harde en zachte uitspraak.....	47
7.2 Transcriptie en uitspraak van de zachte letters.....	47
7.3 Regels betreffende de uitspraak van de begadkefat-letters.....	48
8. Accenten en schrifttekens	53
8.1 De accenten als leestekens.....	53
8.2 Nog enkele veelvoorkomende schrifttekens.....	55
8.3 Punctuatie	55
8.4 Pausavorm	56
8.5 Ketiv-Qere	56

Deel II - VORMLEER EN ZINSBOUW	59
1. Status van een naamwoord	61
2. Vormen van naamwoorden	62
2.1 Inflectie van de woorden	62
2.1.1 Mannelijke woorden	62
2.1.2 Vrouwelijke woorden	62
2.2 Meervoudsvorming van de woorden	65
2.2.1 Mannelijke woorden	65
2.2.2 Vrouwelijke woorden	65
2.3 Woordengroepen en meervoudsvorming	67
2.3.1 De geheel regelmatige woordengroep	67
2.3.2 Woorden met klinkerverandering in de eerste of voorlaatste lettergreep	68
2.3.3 Woordengroep van de mannelijke segolata	68
2.3.4 Vrouwelijke woorden met uitgang <i>ִתּ</i> die het meervoud vormen zoals de mannelijke segolata	70
2.3.5 Woorden die voor de meervoudsuitgang de laatste letter versterken	70
2.3.6 Verandering bij woorden die op <i>ִתּ</i> eindigen	70
2.3.7 Mannelijke woorden met een vrouwelijke meervoudsvorm en vrouwelijke woorden met een mannelijke meervoudsvorm	71
2.3.8 Woorden met een mannelijke en vrouwelijke meervoudsvorm	71
2.3.9 De geheel onregelmatige woordengroep	71
2.4 De dualis	72
3. Het lidwoord	74
4. Het bijvoeglijk naamwoord	78
4.1 Gebruik en positie van het bijvoeglijk naamwoord	78
4.2 Het bijvoeglijk naamwoord en het lidwoord <i>וְ</i>	80
5. Het persoonlijk voornaamwoord	82
5.1 De vormen van het persoonlijk voornaamwoord	82
5.2 Gebruik van het persoonlijk voornaamwoord	83
6. Het aanwijzend voornaamwoord	84
6.1 Aanwijzend voornaamwoord type 1	84
6.1.1 Gebruik en plaatsing	84
6.1.2 Het aanwijzend voornaamwoord en het lidwoord	85
6.2 Aanwijzend voornaamwoord type 2	86
7. De status constructus	88
7.1 De status constructusvorm van de verschillende woordengroepen	90
7.1.1 Status constructus van woorden met verandering in eerste lettergreep in het enkelvoud	90
7.1.2 De status constructus van de mannelijke segolata	91
7.1.3 De geheel onregelmatige woordengroep	92
7.2 Voorbeelden van het gebruik van de status constructus	93
7.3 De status constructus van de overige woordengroepen	94
7.3.1 Vrouwelijke woorden op <i>ִתּ</i> die het meervoud vormen zoals de mannelijke segolata	94
7.3.2 Woorden die de laatste letter versterken	94
7.3.3 Woorden die op <i>ִתּ</i> eindigen	95

7.3.4	Woorden waarvan twee klinkers veranderen.....	95
8.	De nominale zin	96
8.1	Bijzonderheden	96
8.2	Voorbeelden van de nominale zin.....	98
9.	Voegwoorden	100
9.1	Nevenschikkende voegwoorden.....	100
9.1.1	Het voegwoord <i>וְ</i>	100
9.1.1.1	Plaatsing en uitspraak van <i>וְ</i>	100
9.1.1.2	Andere betekenissen van <i>וְ</i>	101
9.1.2	Het voegwoord <i>אֶוְ</i>	102
9.2	Onderschikkende voegwoorden.....	102
9.2.1	Het voegwoord <i>אֲשֶׁר</i> en <i>שֶׁ</i>	102
9.2.2	Het voegwoord <i>כִּי</i>	102
9.3	Andere voegwoorden.....	103
9.3.1	Andere belangrijke voegwoorden.....	103
9.3.2	Samengesteld voegwoord.....	103
10.	De voorzetsels <i>בְּ</i> , <i>כְּ</i> , <i>לְ</i>	105
10.1	De voorzetsels <i>בְּ</i> , <i>כְּ</i> , <i>לְ</i> en het lidwoord <i>הַ</i>	106
10.2	De voorzetsels <i>בְּ</i> , <i>כְּ</i> , <i>לְ</i> voor een woord met een hoorbare shewa bij de beginletter	106
10.3	De voorzetsels <i>בְּ</i> , <i>כְּ</i> , <i>לְ</i> voor woorden die beginnen met '.....	107
10.4	De voorzetsels <i>בְּ</i> , <i>כְּ</i> , <i>לְ</i> voor een woord dat begint met een keelletter.....	107
10.5	Voorbeelden van het gebruik van de voorzetsels <i>בְּ</i> , <i>כְּ</i> , <i>לְ</i>	108
11.	Het suffix	110
11.1	Overzicht van de suffixen	110
11.1.1	Plaatsing van het suffix.....	112
11.1.2	Klemtoon	112
11.2	Overzicht van het woord <i>סוּם</i> met de suffixen.....	112
11.3	Voorbeelden van het zelfstandig naamwoord met suffix.....	116
11.4	Het suffix en de verschillende woordengroepen.....	117
11.4.1	Het suffix aan woorden behorend tot de mannelijke segolata.....	117
11.4.2	Het suffix aan woorden behorend tot de groep met twee veranderlijke klinkers	118
11.4.3	Het suffix aan woorden die op <i>הַ</i> eindigen	119
11.4.4	Het suffix aan woorden waarvan de slotletter wordt versterkt.....	119
11.4.5	Het suffix aan woorden behorend tot de geheel onregelmatige groep.....	120
12.	Voorzetsels	121
12.1	Het voorzetsel <i>כִּן</i>	121
12.2	Veelvoorkomende voorzetsels.....	122
12.3	Andere voorzetsels	124
12.3.1	Andere belangrijke voorzetsels.....	124
12.3.2	Minder vaak voorkomende voorzetsels.....	124
12.3.3	Voorbeelden van het gebruik van deze voorzetsels.....	125

12.4	De ן van richting.....	126
13.	Belangrijke partikels.....	127
13.1	Het woordje כל.....	127
13.2	Ontkenningspartikels.....	128
13.3	Aanwezigheidspartikel	129
13.4	Vraagpartikels	129
13.4.1	Het vraagpartikel ן.....	129
13.4.2	Andere vraagpartikels.....	130
13.4.3	Vragend voornaamwoord.....	131
13.5	Bevestigingspartikels.....	131
14.	De voorzetsels en suffixen.....	134
14.1	Voorzetsels en suffixen.....	134
14.2	Veelvoorkomende voorzetsels met de suffixen.....	134
14.3	De voorzetsels ב, כ, ל en de suffixen.....	136
14.4	Het voorzetsel מן en de suffixen.....	138
14.5	Andere voorzetsels en de suffixen.....	140
15.	Nota objecti את.....	141
15.1	Overzicht van nota objecti את met de suffixen.....	141
15.2	Bijzonderheden.....	142
16.	Telwoorden.....	143
16.1	Plaatsing en vorm van het hoofdtelwoord.....	143
16.2	Plaatsing en gebruik van de telwoorden twee tot tien.....	144
16.2.1	Geslachtsoppositie.....	144
16.2.2	Gebruik van de status constructus.....	145
16.3	Telwoorden 11 tot en met 19.....	145
16.4	Tientallen	146
16.5	Grotere getallen.....	147
16.6	Rangtelwoorden.....	148
16.6.1	Gebruik van de rangtelwoorden.....	148
16.6.2	Overzicht van de rangtelwoorden.....	148
16.7	Het uitdrukken van leeftijd.....	149
16.8	Voorbeelden van het gebruik van telwoorden.....	149
17.	Bijwoorden en tussenwerpsels.....	151
17.1	Bijwoorden	151
17.2	Tussenwerpsels	152
18.	Het werkwoord	155
18.1	Stam, stamletters en benoeming.....	155
18.2	Regelmatige en onregelmatige werkwoorden.....	155
18.3	Hoofdstam en stamformaties.....	156
18.3.1	Namen en betekenis van de stamformaties.....	156
18.3.2	De vorming van de stamformaties.....	157
18.3.3	De benamingen van de stamformaties.....	158
18.3.4	Functie, betekenis en vertaling van de stamformaties.....	159
18.4	De tijden en wijzen.....	162
18.4.1	Vorming van de tijden en wijzen.....	162

18.4.2	Het benoemen en herkennen van de werkwoordsvormen.....	163
18.5	De Qal	163
18.5.1	De Qal: het perfectum.....	163
18.5.1.1	Persoonsuitgangen van het perfectum	164
18.5.1.2	De klinkers van het perfectum	164
18.5.1.3	Overzicht van de vervoeging van het perfectum	165
18.5.1.4	Functie, betekenis en vertaling van het perfectum	167
18.5.1.5	Voorbeelden van het gebruik van het perfectum	170
18.5.2	Het imperfectum.....	171
18.5.2.1	De vorming van het imperfectum	171
18.5.2.2	Vervoeging van het imperfectum van het werkwoord קטל.....	174
18.5.2.3	Vormen en gebruik van het imperfectum	176
18.5.2.4	Voorbeelden van het gebruik van het imperfectum	179
18.5.3	De imperativus.....	180
18.5.3.1	Vervoeging van de imperativus van het werkwoord קטל.....	181
18.5.3.2	Voorbeelden van het gebruik van de imperativus	182
18.5.4	Het participium.....	183
18.5.4.1	Vorming van het participium	183
18.5.4.2	Functie, gebruik en vertaling van het participium	186
18.5.4.3	Voorbeelden van het gebruik van het participium	188
18.5.5	De infinitivus.....	188
18.5.5.1	De infinitivus constructus	188
18.5.5.2	De infinitivus absolutus	190
18.5.5.3	Voorbeelden van het gebruik van de infinitivi	191
18.5.6	Werkwoorden met variante vorming.....	192
18.6	Werkwoorden met suffix	196
18.6.1	De Qal met het suffix	197
18.6.1.1	Plaatsing van het suffix bij het perfectum	197
18.6.1.2	Plaatsing van het suffix bij het imperfectum	200
18.6.1.3	Plaatsing van het suffix bij de imperativus of infinitivus	200
18.6.2	Voorbeelden van het werkwoord in de Qal met suffix.....	200
18.7	De Nif'al	201
18.7.1	Betekenis en functie van de Nif'al.....	201
18.7.2	Vervoeging van de Nif'al	202
18.7.2.1	Nif'al perfectum	202
18.7.2.2	Nif'al imperfectum	204
18.7.2.3	Vormen van de Nif'al imperfectum	206
18.7.2.4	Nif'al imperativus	207
18.7.2.5	Nif'al participium	208
18.7.2.6	Nif'al infinitivus	210
18.7.3	Voorbeelden van het gebruik van de Nif'al.....	210
18.8	De Pi`el, Pu'al en Hitpa`el.....	211
18.8.1	Enkele voorbeelden van Pi`el, Pu'al en Hitpa`el betekenissen.....	211
18.8.2	De Pi`el.....	213
18.8.2.1	Pi`el perfectum	213
18.8.2.2	Pi`el imperfectum	214
18.8.2.3	Pi`el imperativus	215
18.8.2.4	Pi`el participium.....	215
18.8.2.5	Pi`el infinitivus.....	216
18.8.3	De Pu`al	217
18.8.3.1	Pu`al perfectum	217
18.8.3.2	Pu`al imperfectum	218
18.8.3.3	Pu`al participium	219
18.8.4	De Hitpa`el.....	220

18.8.4.1	Hitpa`el perfectum	220
18.8.4.2	Hitpa`el imperfectum	221
18.8.4.3	Hitpa`el imperativus	222
18.8.4.4	Hitpa`el participium	222
18.8.4.5	Hitpa`el infinitivus	223
18.8.4.6	Metathesis	223
18.8.5	Voorbeelden van het gebruik van de Pi`el, Pu`al en Hitpa`el	224
18.9	De Hif'il en Hof'al	225
18.9.1	De Hif'il	225
18.9.1.1	Hif'il perfectum	226
18.9.1.2	Hif'il imperfectum	227
18.9.1.3	Hif'il imperativus	228
18.9.1.4	Hif'il participium	229
18.9.1.5	Hif'il infinitivus	229
18.9.2	De Hof'al	230
18.9.2.1	Hof'al perfectum	230
18.9.2.2	Hof'al imperfectum	231
18.9.2.3	Hof'al imperativus	232
18.9.2.4	Hof'al participium	232
18.9.2.5	Hof'al infinitivus	233
18.9.3	Voorbeelden van het gebruik van de Hif'il en Hof'al	233
18.10	Werkwoorden met een keelletter	234
18.10.1	De eerste stamletter is een keelletter	236
18.10.1.1	Vormen van deze werkwoordengroep	237
18.10.1.2	Werkwoorden waarvan de eerste stamletter een ח is	238
18.10.2	De tweede stamletter is een keelletter of ל	239
18.10.3	De derde stamletter is een keelletter	240
18.10.4	Voorbeeldzinnen van werkwoorden met keelletter(s) of ל	241
18.11	Het onregelmatige werkwoord	242
18.11.1	Onregelmatige werkwoorden	243
18.11.2	Onderscheid en aanduiding van onregelmatige werkwoorden	243
18.11.3	Werkwoorden van de onregelmatige groepen	245
18.11.4	De eerste stamletter is een נ	246
18.11.4.1	Kenmerken van deze werkwoorden	246
18.11.4.2	Het werkwoord לָקַח (nemen/pakken)	247
18.11.4.3	Vormen van werkwoorden נָפַח	248
18.11.4.4	Voorbeeldzinnen met werkwoorden נָפַח	249
18.11.5	De eerste stamletter is een ו	250
18.11.5.1	Kenmerken van deze groep	250
18.11.5.2	Het werkwoord וָלַךְ gaan; Nif'al: leiden	252
18.11.5.3	Vormen van werkwoorden וָרַח	252
18.11.5.4	Voorbeeldzinnen met werkwoorden וָרַח	253
18.11.6	De tweede stamletter is een ו of ו	254
18.11.6.1	Kenmerken van deze groep	255
18.11.6.2	Vormen van werkwoorden וָעַר	257
18.11.6.3	Voorbeeldzinnen met werkwoorden וָעַר	258
18.11.7	De derde stamletter is een ס	258
18.11.7.1	Kenmerken van deze groep	258
18.11.7.2	Vormen van deze werkwoordengroep	259

18.11.7.3	Voorbeeldzinnen met werkwoorden ל"ב	260
18.11.8	De derde stamletter is een ל	261
18.11.8.1	Kenmerken van deze groep	261
18.11.8.2	Vormen van deze werkwoordengroep	262
18.11.8.3	Het werkwoord ל"ב 'zijn'	263
18.11.8.4	Voorbeeldzinnen met werkwoorden ל"ב	264
18.11.9	De tweede en derde stamletter zijn gelijk	264
18.11.9.1	Kenmerken van deze groep	265
18.11.9.2	Vormen van deze werkwoordengroep	266
18.11.9.3	Voorbeeldzinnen met werkwoorden ל"ב	267
18.11.10	Dubbelzwakke werkwoorden	267
18.11.10.1	Kenmerken van deze werkwoorden	268
18.11.10.2	Vormen van deze werkwoordengroep	269
18.11.10.3	Voorbeeldzinnen met dubbelzwakke werkwoorden	271
19.	Zinsbouw	272
19.1	Woordgroepen	272
19.1.1	Nominale woordgroepen	272
19.1.2	Voorzetselgroepen	273
19.1.3	Verbale woordgroep	274
19.2	Zinsdelen	274
19.2.1	Onderwerp en gezegde	274
19.2.2	Lijdend voorwerp	275
19.2.3	Meewerkend voorwerp	276
19.2.4	Andere uitbreidingen	277
19.3	Volgorde binnen de zinnen en zinsbouw	277
20.	Zinsbouw: enkele bijzonderheden	282
20.1	De vergelijkende en overtreffende trap	282
20.1.1	De vergelijkende trap	282
20.1.2	De overtreffende trap	282
20.1.3	De absoluut overtreffende trap	284
20.2	Bijstelling	284
20.3	Casus pendens: speciale duiding of nadruk	285
20.4	Aanroep- of aanspreekvorm	286
21.	Verschillende typen zinnen	288
21.1	Nominale zinnen	288
21.1.1	Enkele regels die gelden voor de volgorde onderwerp-gezegde	288
21.1.2	Samengestelde nominale zin	289
21.2	Hoofd- en bijzinnen	290
21.2.1	Omstandigheidszinnen	291
21.2.2	Vraagzinnen	291
21.2.3	Bijzinnen	293
21.2.3.1	ל"ב -zinnen	293
21.2.3.2	ל"ב -zinnen	296
21.2.3.3	Andere typen zinnen	299
Index		301

Inleidende opmerkingen

Deze basisgrammatica van het Bijbels Hebreeuws is bedoeld voor wie zich de grondbeginselen van deze mooie taal eigen wil maken. Hiervoor is geen voorkennis nodig.

Het doel van dit boek is de grammatica van het Bijbels Hebreeuws zo eenvoudig mogelijk uit te leggen. Daarom is de methode die hierin gevolgd wordt beschrijvend (descriptief). Dat betekent dat stof van historisch-grammaticale aard hier niet aan de orde komt.

Als basisgrammatica is dit boek geschikt voor beginnende theologiestudenten of cursisten. Het kan gebruikt worden bij een cursus Hebreeuws, in een studie- en/of leeskring, leerhuis, of met name bij zelfstudie.

Geschied voor zelfstudie

Over alle onderdelen van de behandelde stof worden in het bijbehorende werkboek oefeningen geboden met uitwerking en de nodige toelichting. Men beschikt zo over voldoende materiaal om met de stof die geleerd is te kunnen oefenen. Hiermee is deze grammatica ook geschikt gemaakt voor zelfstudie.

Gebruik grammaticale termen

Voor grammaticale begrippen bestaan Nederlandse en op Latijn gebaseerde termen. In dit boek worden voornamelijk de Nederlandse grammaticale termen gebruikt; wanneer een term voor het eerst wordt gebruikt, dan staat de Latijnse term er tussen () bij. Ook wordt hierbij de in dit boek gebruikte afkorting van de term vermeld (zie lijst met afkortingen).

Werken aan een basisvocabulaire

Wanneer in de uitleg en voorbeelden nieuwe woorden met hun betekenis worden genoemd, dan is het de bedoeling dat deze zo veel mogelijk gememoriseerd worden. Op deze wijze wordt een basisvocabulaire opgebouwd. Veel woorden met vertaling die zijn gebruikt in de voorbeelden bij de uitleg komen terug in de oefeningen. Het merendeel van die woorden is ook opgenomen in de aparte woordenlijsten in het werkboek. Woorden die slechts zelden in de Hebreeuwse Bijbeltekst voorkomen zijn niet in deze woordenlijst opgenomen.

Oefeningen met uitwerking

Per thema wordt een daarbij aansluitende oefening geboden in het werkboek (deel III). In veel gevallen zijn dat meerdere oefeningen over één bepaald thema. De opgaven betreffende schrift- en klankleer (deel I) houden met name lees- en transcriptieoefeningen in (deel III, A). De opgaven betreffende vormleer (deel II) houden in het bijzonder vertaal oefeningen in. Van alle oefeningen wordt een uitwerking geboden in het werkboek (deel III, B).

In de opgaven wordt per onderdeel de nieuwe stof toegepast en verwerkt, waarbij ook alle reeds behandelde stof aan de orde blijft komen. Op die manier worden de zinnen van de vertaalopgaven steeds uitgebreid(er). De uitdrukkingen en zinnen van de oefeningen komen overwegend uit de tekst van de Hebreeuwse Bijbel, in bepaalde gevallen aangepast aan het niveau van de oefening. De bedoeling is dat de cursist zo ook Bijbelse uitdrukkingen en (delen van) Hebreeuwse Bijbelteksten gaat herkennen. In de oefeningen worden vooral de woorden die al bekend zijn verwerkt (zie voorafgaand punt inzake basisvocabulaire).

Verwijzingen naar Bijbelteksten

In de voorbeelden bij de uitleg en in de oefeningen worden overwegend Bijbelteksten gebruikt. Hierbij wordt vaak verwezen naar de tekstplaats in de Hebreeuwse Bijbel (MT); de meeste vertalingen stemmen hiermee overeen. De NBV en NBV21 volgen altijd de MT, andere vertalingen (NBG, SV, HSV) wijken hier in bepaalde gevallen van af; in de verwijzingen wordt dit zo veel mogelijk weergegeven.

Opbouw en inhoud van deze grammatica en werkboek

De hoofdonderdelen van de studie van de Hebreeuwse taal zijn: schrift- en klankleer, vormleer en zinsbouw. In deel I wordt schrift- en klankleer behandeld; naast het leren van het Hebreeuwse alfabet is kennis van een aantal andere zaken belangrijk om het Hebreeuws goed te kunnen lezen en uitspreken. In deel II komt voornamelijk vormleer aan de orde. Bij de bespreking hiervan wordt ook aandacht geschonken aan aspecten van zinsbouw. De laatste drie hoofdstukken van deel II zijn geheel aan zinsbouw gewijd. Deel III is een werkboek met oefenmateriaal.

Verwijzingen

Wanneer verwezen wordt naar een paragraaf binnen hetzelfde deel van dit grammaticaboek, wordt alleen het paragraafnummer vermeld. Wanneer de verwijzing een paragraaf uit een ander deel betreft, dan wordt ook het

nummer van dat deel (I, II of III) vermeld in de verwijzing. Dit betreft ook het werkboek.

Overzicht van de inhoud van het grammatica- en werkboek

Het grammaticaboek (deel I en II) omvat twee onderdelen:

I Schrift- en klankleer

II Vormleer en zinsbouw

Het werkboek (deel III) omvat drie onderdelen:

III A Schrift- en klankleer

- A 1. Transcriptie- en leesopgaven
- A 2. Uitwerkingen van de opgaven
- A 3. Leesoefeningen

III B Vormleer

- B 1. Opgaven over vormleer
- B 2. Uitwerkingen van de opgaven

III C Lijsten en tabellen

- C 1. Woordenlijst en werkwoordenlijst
- C 2. Tabellen, overzichten en schema's
- C 3. Lijsten van gebruikte begrippen, afkortingen en een korte literatuurlijst.

Tapijtpagina uit de Codex Leningradensis (Folium 474r). Bij deze bekende illustratie wordt de aandacht getrokken naar het centrum van de ster waarin de kopiïst van de codex schreef: 'Ik Samuël ben Ja'aqob heb deze codex geschreven, gepunctueerd en van masora voorzien ... ' Zie pagina 20.

Korte inleiding

Taal en schrift van de Hebreeuwse Bijbel

Het Hebreeuws is de hoofdtal van de Hebreeuwse Bijbel of Oude Testament. Naast het Hebreeuws komen ook enkele tekstdelen voor die in het Bijbels Aramees zijn geschreven: Ezra 4:8-6-18; 7:12-26; Dan. 2:4-7:28.¹ Het Hebreeuws behoort tot de Semitische taalfamilie, evenals het Aramees en andere talen, zoals onder meer het Akkadisch, Fenicisch, Ugaritisch, Syrisch, Ethiopisch, Arabisch.² De Semitische talen hebben bepaalde gemeenschappelijke kenmerken, waarvan de volgende ook in het Hebreeuws voorkomen: typische keelklanken, scherpe medeklinkers (zie I, § 1.8; 1.10), en het systeem van stammen, waarbij een klinkerpatroon komt dat de veranderingen van de grondbetekenis van de stam uitdrukt.

De Hebreeuwse taal heeft, zoals veel talen, een ontwikkelingsgeschiedenis meegemaakt. Vanaf de vroegste periode van het Oudhebreuws tot het Iwriet of modern Hebreeuws van het huidige Israël.

Ook het Hebreeuwse schrift veranderde in de loop van de tijd: het Israëlitische *cursieve* Oudhebreuwse schrift uit de koningentijd werd in de laatste eeuwen v. Chr. vervangen door het van de Arameeërs overgenomen 'kwadraatschrift' (zie I, § 1.2), dat tot op heden gebruikt wordt voor het op schrift stellen van de Hebreeuwse Bijbel, hetzij met de hand geschreven of gedrukt.

Buiten de Hebreeuwse Bijbel komt het Bijbels Hebreeuws voor in tekstvondsten uit het oude Israël zoals ostraca (beschreven potscherven), zegels, gewichten, inscripties op aardewerk. Hier kan ook de bekende 'Siloach-inscriptie' genoemd worden. Deze inscriptie stamt uit de 8^e eeuw v. Chr. en is geschreven naar aanleiding van de totstandkoming van de tunnel die koning Hizkia liet maken (zie 2 Kron. 32:30).

De tekst van de Hebreeuwse Bijbel

De Hebreeuwse Bijbeltekst kent eveneens een lange geschiedenis. Na de ontstaansperiode van de Bijbeltekst werd deze overgeschreven door kopiïsten en op deze manier overgeleverd. In deze

1. Nog één vers is Aramees: Jer.10:11; en twee woorden: Gen. 31:47.

2. De aanduiding 'Semitisch' - afgeleid van 'Sem' (Gen. 5:32) - werd vanaf einde 18e eeuw toegepast op de taalfamilie waartoe ook het Hebreeuws behoort (vgl. Gen. 10:21-31).

overleveringsgeschiedenis hebben Joodse geleerden, Masoreten ('overleveraars') genaamd, een belangrijke rol gespeeld.³ Zij waren actief in de periode van de 6^e tot 10^e eeuw na Chr. (zie I, § 2.1). Hun werk is van groot belang geweest in de overlevering van de Hebreeuwse Bijbeltekst. Zij hebben de Hebreeuwse medeklinkertekst (of consonantentekst) voorzien van een klinkertekensysteem, accenten en andere leestekens, met elkaar ook aangeduid als 'punctuatiesysteem'. Hiermee hebben zij de uitspraak aangegeven en vastgelegd. Het geheel van medeklinkertekst met het masoretische punctuatiesysteem wordt aangeduid als 'Masoretische tekst' (MT). Dit is de *standaardtekst* van de Hebreeuwse Bijbel geworden.

Handschriften van de Hebreeuwse Bijbel

De belangrijkste en oudste handschriften van deze masoretische tekst stammen, uitgezonderd de Dode Zeeteksten, uit de periode van de 9^e t/m 11^e eeuw na Chr. We kunnen de volgende documenten noemen:

- De Profetencodex van Moshe ben Asher, geschreven en van punctuatie voorzien in het jaar 895 te Tiberias. (Een codex is een gebonden boek).
- De Aleppo-codex, geschreven door Shelomo ben Buya'a, in de eerste helft van de 10^e eeuw. Het handschrift bevat(te) de gehele tekst van de Hebreeuwse Bijbel, maar is helaas beschadigd.
- De Codex Leningradensis. Dit handschrift bevat de masoretische tekst van de gehele Hebreeuwse Bijbel. Dit handschrift werd in het jaar 1008 of 1009 geschreven door de kopiïst Samuel ben Jakob. De grote waarde van dit handschrift ligt in het feit dat dit het oudste, complete handschrift is van de Hebreeuwse Bijbel. Dit handschrift is de basis van o.a. de uitgave van de *Biblia Hebraica Stuttgartensia*.

3. Deze aanduiding komt voort uit de enigszins onzekere term 'masora' (= overlevering).